

בין שירה לפרוזה*

הוזמנתי לכאן הערב כסופרת קוראת/מדברת שירה... פעם גם הייתי משוררת. אילו באמת הייתי משוררת, האם המשפט האחרון היה תקף? ! או שאשאל כך: האומנם בין השירה לבין הפרוזה מתקיים מתח-מרחק כה גדול כפי שנוטים לחשוב? !

אספר לכם סיפור... בשבוע הספר האחרון, ליד אחד מדוכני ההוצאה לאור הראשונה שלי, הקיבוץ המאוחד, עצרתי לראות האם שלושת ספרי הפרוזה שלי, שיצאו לאור בספרייה החדשה עד אמצע שנות התשעים, נמצאים בדוכן, וכמו בכל שנה, גיליתי שלא... הספרים אזלו, והמעטים שנותרו במחסנים אינם במצב לענג את ידי הקוראים הממשמשות. עם זאת, כבכל שנה שב והתחוויר לי שגם שני ספרי השירה שלי ("דיוקן", הקיבוץ המאוחד 1988, ו"קיסרית הפיריון המדומה", סימן קריאה 1990) נעדרו מהחגיגה החושנית. ולא שאלו אזלו אי-פעם... אלא שהרומן הפרטי שלי עם השירה, ואולי גם של השירה עם העולם הפרוזאי של שוק הקוראים-קונים, בעידן שבו גם מפרסמי השירה מתכלים, בעייתי עוד יותר.

אך הנה מה שכן גיליתי בסמוך לאותו דוכן: גיליתי קוראת נאמנה מדי, אם ניתן לכנותה כך, ששאלה אותי בהתלהבות אם יצא לי לאור השנה ספר שירה חדש... ולא, היא לא ידעה על הרומן האחרון שלי. היא גם לא ידעה על שום רומן אחר שלי, או על כל קובץ סיפורים שכתבתי, בעשרים השנים האחרונות. היא פשוט נתקעה בזמן עם עובדת היותי "משוררת", ובנוסף לכך, "צעירה"! ואולם, לאור הסנגוריה שאותה קוראת מיהרה לייחס למחמאתה, לאות שהיא לעולם לא תשכח את המפגש הראשון שלה עם שיריי, ובתוקף כך גם ציטטה כמה מהם, וחרף העלבון שעמד בגרוני כסופרת מתקששת דווקא, חשבתי אחר-כך, שיש בדבריה כדי להעיד על

* דברים שנישאו במהלך יומו השני של 'פסטיבל תל-אביב לשירה', 19.11.2011.

כוחה העצום של השירה... השירה שהיא תמיד עזה, מרוכזת, קומפקטית, גלולתית כמעט, נוכח ארכנותה של הפרוזה שלעולם מגושמת יותר; אפילו כשזו פרוזה חדה ולא מתחנפת; אפילו כשמדובר בנובלה אנורקטית השוקלת פחות משמונים-שבעים עמודי ספר, כמשקלו של ספר שירה מכובד...

אך אולי זה המקום להבהיר: מעולם לא הייתי משוררת! כלומר, הייתי למשך שנתיים משוררת שקר... בפעם הראשונה שעמדתי מול מנכ"ל הוצאת הקיבוץ המאוחד, הפרופסור עוזי שביט, בביקורי הראשון בהוצאה, משנתבשרתי שהם מבקשים לפרסם את קובץ שיריי, שאל אותי עוזי אם אני כותבת ר ק שירה... מכיוון שנסעתי מכל פסטיבל השירה הפרטי שהתחולל אז סביבי, השבתי: בוודאי! ר ק שירה! אך למראה השפם המחויך-מהורהר של עוזי, העזתי עוד ושאלתי: מדוע אתה שואל...

הו, אמר הפרופסור לפרוודיה, שביאליק נח על כתפו האחת ואלתרמן על חברתה, האם זה לא ברור?! בשירים שלך את תמיד מספרת סיפור... וגם אם השיר קצרצר, לעולם יש בו דמות או גרעין סיפורי...

הוא צדק. תמיד כתבתי פרוזה. השירים, אם היו, היו בני לווייה. אך כשמרצה-משורר, שגם היה עורך של כתב עת אופנתי בשעתו, ראה פעם את מבטי הבורע בתום אחד משיעוריו, על שירה כמובן, וניגש ושאל אותי אם אני כותבת שירים... לא היססתי לומר: כן! (גרתי בבת-ים, אתם מבינים... לא מקום המתיר לך להחמיץ הזדמנויות). אז תביאי לי מחר שיר, הוא אמר לי בנדיבות. אם אוהב אותו, אפרסם אותו ב"שופרא" הבא...

במרפסת הוריי כרעו שלושה קרטונים של טלוויזיה פיליפס תחת הפרוזה הבוסרית שלי, ללא שיר אחד לרפואה. בסוף שלפתי סיפור קצר, שבעזרת מכונת הכתיבה שלי קצצתי את שורותיו. ככה התפרסם השיר-סיפור-קצר הראשון שלי, "אחמד", וככה הייתי ל"משוררת"; ולא רק זאת, אלא צעירה; או מוטב, תורכיה צעירה... אלא שכבר בהנף התחזותי, שאף זכתה לקבלת פנים מבלבלת ולסכסוכי משוררים שאין בלתם, והניבה ממני ספר שירה נוסף, הפרוזה שבה וזלגה לי מבין האצבעות...

טוב, הרגעתי את פרסונת הכזב שלי, כתבי לך את סיפוריך, את הנובלה והרומן... ומה אכפת לך אם פעם בכמה זמן, גם תסחררי עצמך בשיר?! זה לא קרה. מוזת השירה נטשה אותי לתמיד. וזוהי הטרגדיה האישית שלי:

הדלת הזאת נסגרה עלי לעולם. יש שיגידו שטוב שכך. אבל יש גם איזה משורר מוערך שחדל לדבר עמי, יען כי בגדתי בייעודי האמיתי... למה אני לא משוררת? או מדוע לא הייתי משוררת מעולם? משוררים הם אנשים שנתנים אמון בקורא. הם מאמינים שיהלום המורס הזה, השיר, שהטילו בקינו, כה חזק עד שיפתח אט-אט את כנפיו הזעירות הצפונות-הצופניות לעיניו, לכדי מוטת אמת מלאה, שלמה, מופלאה, ויעוף לעולם – לעולם הפנימי של הקורא, ולזה החיצוני – כשהקורא על גבו, או כשהשיר על גב הקורא. שירה היא, על כן, אמת אופטימית, "דבר אופטימי עשיית שירים", קרא ויזלטיר באירוניה, ואולי לא באירוניה גמורה, לספר שיריו היפה ההוא...

והרי זה כאילו אומרת השירה: אני מפקידה בידך, הקורא, את תמצית האמת והיפה שלי, יען כי אתה אמיץ, חכם, ער-קריאה ואנין-טעם; ומשום כך, במו חריפות חושך, שכלך, ליבך, תודעתך, אתה תטפח את שירי ותעניק לו את חייו. אתה הוא זה שתעורר את האמת הצרופה בו... האמונה באדם הזאת, התמימות שלכאורה היא קמוצת מלים, אך נדיבה באמון, בנתינת סמכות, בחירות, ושהכזב שלה ישיר או בלתי-מתחפש, ושיש אולי מי שיכנוה קלות דעת משוררית, כאותה קוקייה המטילה את ביציה בקני אחרים, או שמא היא מעשה התאבדות של פתאים, כל אלו הם תכונות שסופרים, הלוקים לרוב בהזרות, בפיצולים ובהתחפשויות, והם כבדים, חשדנים וחובבי שליטה, חסרים אותה...

סופרים אינם סומכים על איש, ופחות מכול על הקורא. קריאה היא מעשה של אומץ, ולא לכל אדם יש אומץ לתת לשורות – ועל אחת כמה וכמה כשהטקסט מקורי-חתרני – לחלחל פנימה אל עורקיו; ובכך לסתור כל מה שסיפר לעצמו, עד כה, על העולם. יהלום האמת השירי הוא, על כן, גם מעשה של שוחד, של פיתיון... הוא זוהר וחידתי, הוא סקסי וקצר. הוא תמונת לשון משתגעת-מצטיירת, אבל הוא מתנה ממני אליך... לעומתה הספרות, פועלת אפורה ונוכלת נדבנית כאחד, מבצעת טיפה.

הסופר אינו בוטח בקורא שיבין לבד את "האמת והיפה" שלו, שאחרת כבר היה מנסחם כשיר. הסופר הופך-מרחיב-מגשם את תובנותיו לכדי סיפור, לקרקס של דמויות, לצבא חיילים; לאותו מקסם מנחם, שמקדמת דנא גרש, ליד האש, ולו לשעה קצרה, את צללי חיות הטרף מפני החשכה... ואף כי אנשים אוהבים שמספרים להם סיפור, הסופר אינו נותן לקורא את מלוא

האחריות להתפתחותו ולמעופו החופשי של האמת והיפה שלו. הוא שולף את הקורא מקנו, מהטריטוריה שלו, ובונה סביבו, חדר=סיפור, דירה=נובלה או בית/ארמון שהוא רומן, ושובה אותו בתוכו. ובאמת, בפרוזה טובה מאבד הקורא את מושג הזמן, ונשכח או נשבה בזמן הסיפור, כשם שהוא משתכח מעצמו ומקבל עליו את זהות הגיבור. לא כך בשירה. בשירה הזמן, כמו גם העצמי, מתעצם ומתחדד. השירה, אם הקורא נכון לה, עושה ממנו אדם טוב יותר. הספרות משקרת לו על שאינו לבד.

לסיכום, הפרוזה היא מלכודת. ומן המלכודת הזאת צריך שהטקסט יהיה טוב באמת: חד-פעמי, מנצנץ, נותן אמון, משחק, ולעולם לא מפוענח עד תומו, קרי בעל תכונות שיריות, על מנת שהקורא יגאל, ישתחרר, ויחד עמו הסיפור/הרומן.

ועדיין, מדוע יש לשירה פחות קוראים מאשר לפרוזה הדורשת לא רק אומץ, אלא גם זמן, התמדה וסבלנות? התשובה טמונה בדבריי קודם, ומסקנתה מייאשת. אומר כך: כשספר פרוזה, או שירה אל נכון, מצליחים עד כדי כך שהמו"לים מדפיסים מהם כאילו היו לחמניות, יש לחשוך לא בקורא שאין מלמדים אותו לקרוא קריאה עצמאית וחפה מפחד (ואכן, לא מלמדים אותו לקרוא קריאה עצמאית וחפה מפחד!), כי אם בסופר ובמשורר שכתב לא-לעצמו, כפי שצריך היה לכתוב. אלא כיוון את כתיבתו לקורא על מנת שזה לא יפחד, או מוטב: יתבדר. קיצורו של דבר, פרוזה כמו שירה, כשהיא איכותית ואמיצה באמת, הקוראים שלה הם עצמם ציפורים נדירות.